

УДК: 581.93; 502.5 (477.54)

**Рідкісні та охоронювані види флори перезволожених місцезростань
Харківської області (Україна)****А.Б.Рокитянський, Ю.Г.Гамуля**

У статті наведені результати дослідження рідкісних та охоронюваних видів флори перезволожених місцезростань Харківської області. За результатами польових досліджень, аналізу літературних джерел та матеріалів гербарію CWU та KW встановлено, що до флори перезволожених місцезростань належить принаймні 225 видів судинних рослин. Складено зведений анотований список рідкісних та охоронюваних видів флори перезволожених місцезростань в регіоні, який нараховує 41 вид, визначено статус охорони для кожного виду, ще 32 види недостатньо вивчені та потребують ретельних досліджень і визначення оцінки їх соціологічного значення, з метою встановлення необхідності їхньої охорони на регіональному рівні. Загалом з виявлених видів до Червоної книги України внесено 15 видів: *Lycopodiella inudata* (L.) (Holub); *Drosera anglica* Huds.; *Cirsium heterophyllum* (L.) Hill; *Caldesia parnassifolia* (L.) Parl.; *Fritillaria meleagroides* Patr. ex Schult. et Schul. fil.; *Fritillaria meleagris* L.; *Anacamptis coriophora* (L.) R.M.Bateman; *Anacamptis palustris* (Jacq.) R.M.Bateman, Pridgeon & M.W.Chase; *Dactylorchiza fuchsii* (Druce) Soo; *Dactylorchiza incarnata* (L.) Soo; *Dactylorchiza majalis* (Reichenb.) P.F.Hunt et Summer.; *Epipactis palustris* (L.) Crantz; *Hammarbya paludosa* (L.) O.Kuntze; *Liparis loeselii* (L.) Rich.; *Scheuchzeria palustris* L. До Переліку видів рослин, що підлягають особливій охороні на території Харківської області, належить 26 видів. Один вид є ендеміком (*Rorippa brachycarpa* (C.A.Mey) Hayek), ще один є третинним реліктом (*Caldesia parnassifolia* (L.) Parl.). П'ять видів флори перезволожених місцезростань (*Anacamptis coriophora* (L.) R.M.Bateman; *Anacamptis palustris* (Jacq.) R.M.Bateman, Pridgeon & M.W.Chase; *Dactylorchiza fuchsii* (Druce) Soo; *Dactylorchiza majalis* (Reichenb.) P.F.Hunt et Summer.; *Liparis loeselii* (L.) Rich.) занесені до переліку CITES, ще три види (*Dactylorchiza incarnata* (L.) Soo; *Epipactis palustris* (L.) Crantz.; *Hammarbya paludosa* (L.) O.Kuntze) занесені до Додатку II CITES. Два види (*Caldesia parnassifolia* (L.) Parl., *Liparis loeselii* (L.) Rich.) входять до Додатку I Бернської конвенції. До Зеленої книги України занесені угруповання формації лепешняку тростинного (*Glycerieta arundinaceae*). До переліку рідкісних рослинних угруповань за Зеленим списком Харківської області віднесено 6 асоціацій та формацій. Загалом під охороною різного ступеню знаходиться 41 вид судинних рослин флори перезволожених місцезростань, що становить 18,2% від загального числа видів, віднесених до цієї екологічної групи, або 3,2% від загальної флори Харківської області.

Ключові слова: флора, види перезволожених місцезростань, Червона Книга, рідкісні та охоронювані види, Харківська область.

**Rare and protected species of flora of wetlands places of the Kharkiv
region (Ukraine)****A.B.Rokytsky, Yu.G.Gamulya**

The article presents the results of the research of rare and protected species of wetlands places flora of the Kharkiv region. According to the field studies results, literary sources analysis and materials of the CWU and KW herbarium, it has been established that at least 225 species of vascular plants are present in the flora of wetlands places. The annotated list of rare and protected species of flora of wetlands places in the region has been made. It contains 41 species. For each species, the status of protection is defined. 32 species are identified as insufficiently studied and requiring detailed research and estimation of their zoological significance, in order to determine the need for their protection at the regional level. In total, 15 species from the identified are listed in the Red Data Book of Ukraine: *Lycopodiella inudata* (L.) (Holub); *Drosera anglica* Huds.; *Cirsium heterophyllum* (L.) Hill; *Caldesia parnassifolia* (L.) Parl.; *Fritillaria meleagroides* Patr. ex Schult. et Schul. fil.; *Fritillaria meleagris* L.; *Anacamptis coriophora* (L.) R.M.Bateman; *Anacamptis palustris* (Jacq.) R.M.Bateman, Pridgeon & M.W.Chase; *Dactylorchiza fuchsii* (Druce) Soo; *Dactylorchiza incarnata* (L.) Soo; *Dactylorchiza majalis* (Reichenb.) P.F.Hunt et Summer.; *Epipactis palustris* (L.) Crantz; *Hammarbya paludosa* (L.) O.Kuntze; *Liparis loeselii* (L.) Rich.; *Scheuchzeria palustris* L. 26 species are from the List of plant species which need the special protection in the territory of the Kharkiv region. One species is endemic (*Rorippa brachycarpa* (C.A.Mey) Hayek), one species is the tertiary relic (*Caldesia parnassifolia* (L.) Parl.). Five species of wetlands places flora (*Anacamptis coriophora* (L.) R.M.Bateman; *Anacamptis palustris* (Jacq.) R.M.Bateman, Pridgeon & M.W.Chase; *Dactylorchiza fuchsii* (Druce) Soo; *Dactylorchiza majalis* (Reichenb.) P.F.Hunt et Summer.; *Liparis loeselii* (L.) Rich.) are listed in the CITES; three species (*Dactylorchiza incarnata* (L.) Soo; *Epipactis palustris* (L.) Crantz.; *Hammarbya paludosa* (L.) O.Kuntze) are listed in the CITES Appendix II. Two species (*Caldesia parnassifolia* (L.) Parl., *Liparis loeselii* (L.) Rich.) are listed in the Annex I

of the Berne Convention. Communities of *Glycerieta arundinaceae* are listed in the Green Book of Ukraine. Six associations and formations are rare plant communities of the Green list of the Kharkiv region. It has been established that in total under the protection are 41 species of vascular plants of wetlands places flora that is 18.2% of the total number of species attributed to this ecological group, or 3.2% of the total Kharkiv region flora.

Key words: *flora, species of wetlands places, Red Book, rare and protected species, Kharkiv region.*

Редкие и охраняемые виды флоры переувлажненных местообитаний Харьковской области (Украина) А.Б.Рокитянський, Ю.Г.Гамуля

В работе представлены результаты изучения редких и охраняемых видов флоры переувлажненных местообитаний Харьковской области. По результатам полевых исследований, анализа литературных источников и материалов гербария CWU и KW установлено, что к флоре переувлажненных местообитаний относится 225 видов сосудистых растений. Составлен аннотированный список редких и охраняемых видов флоры переувлажненных местообитаний в регионе, который насчитывает 41 вид, определен статус охраны для каждого вида, еще 32 вида недостаточно изучены и нуждаются в тщательных исследованиях и определении оценки их экологического значения, с целью установления необходимости их охраны на региональном уровне. В целом из выявленных видов в Красную книгу Украины внесено 15 видов: *Lycopodiella inundata* (L.) (Holub); *Drosera anglica* Huds.; *Cirsium heterophyllum* (L.) Hill; *Caldesia parnassifolia* (L.) Parl.; *Fritillaria meleagroides* Patrin ex Schult. et Schul. fil.; *Fritillaria meleagris* L.; *Anacamptis coriophora* (L.) R.M.Bateman; *Anacamptis palustris* (Jacq.) R.M.Bateman, Pridgeon & M.W.Chase; *Dactylorchiza fuchsii* (Druce) Soo; *Dactylorchiza incarnata* (L.) Soo; *Dactylorchiza majalis* (Reichenb.) P.F.Hunt et Summer.; *Epipactis palustris* (L.) Crantz; *Hammarbya paludosa* (L.) O.Kuntze; *Liparis loeselii* (L.) Rich.; *Scheuchzeria palustris* L. К Списку видов растений, подлежащих особой охране на территории Харьковской области, относятся 26 видов. Один вид является эндемиком (*Rorippa brachycarpa* (C.A.Mey) Hayek), еще один вид является третичным реликтом (*Caldesia parnassifolia* (L.) Parl.). Пять видов флоры переувлажненных местообитаний (*Anacamptis coriophora* (L.) R.M.Bateman; *Anacamptis palustris* (Jacq.) R.M.Bateman, Pridgeon & M.W.Chase; *Dactylorchiza fuchsii* (Druce) Soo; *Dactylorchiza majalis* (Reichenb.) P.F.Hunt et Summer.; *Liparis loeselii* (L.) Rich.) внесены в перечень CITES, еще три вида *Dactylorchiza incarnata* (L.) Soo; *Epipactis palustris* (L.) Crantz.; *Hammarbya paludosa* (L.) O.Kuntze) внесены в Приложение II CITES. Два вида (*Caldesia parnassifolia* (L.) Parl., *Liparis loeselii* (L.) Rich.) внесены в Приложение I Бернской конвенции. В Зеленую книгу Украины внесены формации манника тростникового (*Glycerieta arundinaceae*). В перечень растительных группировок, включенных в Зеленый список Харьковской области, занесены 6 ассоциаций и формаций. В целом под охраной находится 41 вид сосудистых растений флоры переувлажненных местообитаний, что составляет 18,2% от общего числа видов, относящихся к этой экологической группе, или 3,2% от общей флоры Харьковской области.

Ключевые слова: *флора, виды переувлажненных местообитаний, Красная Книга, редкие и охраняемые виды, Харьковская область.*

Вступ

Збереження цінних в природному та господарському відношенні, рідкісних або таких, що перебувають під загрозою зникнення на території Харківської області, видів рослин неможливе без проведення досліджень сучасного їх розповсюдження. При цьому важливою першочерговою задачею є оцінка природного різноманіття регіону методом інвентаризації флори. Дана стаття є продовженням досліджень видів судинних рослин, пов'язаних із зволженими та перезволженими місцезростаннями (Рокитянський, Гамуля, 2014, 2017).

Матеріали та методика досліджень

В роботі використовувались матеріали польових досліджень, проведених авторами на території Харківської області (з 1996 по 2018 рр.), результати аналізу наукових публікацій, аналізу наявних матеріалів в гербаріях CWU та KW. Созологічний статус видів встановлений за Червоною книгою України (2009), Переліком регіонально рідкісних рослин Харківської області 2001 р. (Офіційні переліки..., 2012), Додатком I Бернської конвенції (Bern Convention..., 1979), Конвенцією про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою (CITES). Також враховані види, що зростають у складі асоціацій, занесених до Зеленої книги України

(Зеленая книга..., 1987) та Зеленого списку Харківської області (Клімов та ін., 2005). Крім того, окрему увагу приділено видам, статус яких не встановлений, які потребують ретельних досліджень та охорони, в тому числі видам, зростання яких не підтверджено наявними гербарними зразками або які не були знайдені в регіоні впродовж тривалого часу.

До анотованого списку включені види, що знаходяться під охороною, та ті, що можуть бути рекомендовані до включення в перелік видів, охоронюваних в регіоні, для яких відомі лише кілька достовірних місцезростань, або рідкісні види, відомі з літературних джерел та наразі не підтверджені гербарними зразками. Назви видів наведені відповідно до зведення «Vascular plants of Ukraine: A nomenclatural checklist» (Mosyakin, Fedoronchuk, 1999), The Plant List, Version 1.1 (2013). Повні назви видів наведені в анотованому списку.

Результати та обговорення

Найбільш повним зведенням флори судинних рослин для Харківської області вважається робота (Горелова, Алехин, 2002), в якій наведено перелік 1257 видів судинних рослин. За останні 17 років після виходу з друку цієї роботи з'явилися нові відомості про флору Харківської області. За результатами аналізу літератури за останні майже 200 років, дослідження фондів гербарію CWU та KW, а також особистих багаторічних польових досліджень в регіоні було встановлено, що флора перезволожених місцезростань Харківської області нараховує принаймні 225 вищих судинних рослин.

За результатами соціологічного аналізу встановлено, що з 225 видів флори перезволожених місцезростань до природоохоронних переліків різних рангів включені 41, що складає майже 18%. З них до Червоної книги України (Червона книга..., 2009) включено 15 видів: *Lycopodiella inundata*; *Drosera anglica*; *Cirsium heterophyllum*; *Caldesia parnassifolia*; *Fritillaria meleagroides*; *Fritillaria meleagris*; *Anacamptis coriophora*; *A. palustris*; *Dactylorchiza fuchsii*; *D. incarnata*; *D. majalis*; *Epipactis palustris*; *Hammarbya paludosa*; *Liparis loeselii*; *Scheuchzeria palustris*. Серед цих видів 10 мають природоохоронний статус – вразливий, 2 – зникаючий, ще по одному виду мають статуси – недостатньо відомий, неоцінений та рідкісний.

До переліку видів рослин, що підлягають особливій охороні на території Харківської області 2001 р. (Офіційні переліки..., 2012), внесено 26 видів флори перезволожених місцезростань: *Comarum palustre*; *Cicuta virosa*; *Carex pseudocyperus*; *Calla palustris*; *Dryopteris cristata*; *Drosera rotundifolia*; *Eriophorum angustifolium*; *Eriophorum latifolium*; *Eriophorum vaginatum*; *Equisetum hyemale*; *Equisetum telmateia*; *Inula helinum*; *Matteuccia struthiopteris*; *Menyanthes trifoliata*; *Parnassia palustris*; *Pedicularis palustris*; *Pyrola chlorantha*; *Pyrola rotundifolia*; *Ranunculus lingua*; *Sanguisorba officinalis*; *Sparganium natans*; *Thelypteris confluens*; *Typha laxmanii*; *Vaccinium oxycoccus*; *Valeriana officinalis*; *Veratrum lobelianum*.

П'ять видів флори перезволожених місцезростань занесені до переліку CITES «Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення»: *Anacamptis coriophora*; *Anacamptis palustris*; *Dactylorchiza fuchsii*; *D. majalis*; *Liparis loeselii*. Ще три види занесено до Додатку II CITES: *Dactylorchiza incarnata*; *Epipactis palustris*; *Hammarbya paludosa*. Два види – *Caldesia parnassifolia* та *Liparis loeselii* входять до Додатку I Бернської конвенції (Bern Convention..., 1979). Один вид – *Caldesia parnassifolia* є третинним реліктом, ще один *Rorippa brachycarpa* – є євразійським ендеміком.

До Зеленої книги України (Зелена книга..., 2009) занесені угруповання формації лепешняку тростинового (*Glycerieta arundinaceae*). Синфітосоціологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 8,1; II; 4; «типові». До переліку рослинних угруповань за Зеленим списком Харківської області (Клімов та ін., 2005) віднесено 6 асоціацій та формацій: Асоціація родовиково-злакова – *Sanguisorbietetum (officinalis) graminosum*; Асоціація рябчико-злакова – *Fritillarieta (meleagroides) graminosa*; Формація омани високого – *Inuleta helenii*; Формація лепехи звичайної – *Acoreta calami*; Формація рогузу Лаксманієвого – *Typheta laxmanii*; Формація валеріани лікарської – *Valerianeta officinalis*.

За результатами аналізу наявних відомостей пропонується доповнити перелік видів рослин, що підлягають особливій охороні на території Харківської області, 12 видами: *Caltha palustris*; *Rorippa brachycarpa*; *Hippuris vulgaris*; *Angelica palustris*; *Gratiola officinalis*; *Iris pseudacorus*; *Carex lasiocarpa*; *C. limosa*; *C. rostrata*; *Cyperus glomeratus*; *Calamagrostis canescens*; *Sparganium neglectum*.

Також окрему увагу слід приділити 12 видам, інформація про які застаріла: *Rumex aquaticus*; *Rumex ucrainicus*; *Viola palustris*; *Viola persicifolia*; *Viola uliginosa*; *Peucedanum palustre*; *Gentiana pneumonanthe*; *Carex filiformis*; *Alopecurus arundinaceus*; *Scolochloa festucacea*; *Schoenoplectus triqueter*; *Scripus radicans*. Ці види не були знайдені на території області за останні сто років. Поодинокі відомості сторічної давнини про зростання цих видів в регіоні свідчать про те, що дані види вірогідно зникли або хибно були визначені дослідниками. У разі виявлення даних видів на території Харківської області, на наш погляд, їх необхідно внести до списку охоронюваних видів. Ще 19 видів визнані нами як недостатньо вивчені та такі, що потребують ретельних досліджень для визначення оцінки їх соцологічного значення: *Stellaria crassifolia*; *Rorippa palustris*; *Lysimachia thyrsoflora*; *Berula erecta*; *Galium rivale*; *Symphytum tanaicense*; *Scrophularia umbrosa*; *Cirsium rivulare*; *Pulicaria uliginosa*; *Juncus atratus*; *J. conglomerates*; *Bolboschoenus planiculmis*; *Carex cinerea*; *C. elata*; *C. hartmanii*; *C. hordeistichos*; *Scripus hippolytii*; *Molinia caerulea*; *Puccinella distans*.

Висновки

За результатами інвентаризації флори перезволожених місцезростань, було встановлено, що значна кількість видів знаходиться під охороною різного ступеню, а саме, до Червоної книги України (Червона книга..., 2009) включено 15 видів флори перезволожених місцезростань, до переліку видів рослин, що підлягають особливій охороні на території Харківської області (Офіційні переліки..., 2012), внесено 26 видів флори перезволожених місцезростань, що становить 11,5% від загального числа видів.

П'ять видів флори перезволожених місцезростань включено до переліку CITES, ще три занесено до Додатку II CITES. Два види входять до Додатку I Бернської конвенції. Один вид є третинним реліктом, ще один – Євроазіатським ендеміком. Також серед флори перезволожених місцезростань виявлено 6 видів, які входять до рослинних угруповань, занесених до Зеленого списку Харківської області (Клімов та ін., 2005), та один вид – до угруповань Зеленої книги України (Зелена книга..., 2009).

Загалом під охороною різного ступеню заповідання знаходиться 41 вид судинних рослин флори перезволожених місцезростань, що становить 18,2% від даної екологічної групи або 3,2% від загальної флори Харківської області.

За результатами аналізу наявних відомостей пропонується доповнити перелік видів рослин, що підлягають особливій охороні на території Харківської області 12 видами. Також окремої уваги слід приділити 12 видам, які не були знайдені на території області за останні сто років. Ще 19 видів визнані нами як недостатньо вивчені та такі, що потребують ретельних досліджень для визначення та оцінки їх соцологічного значення.

Анотований список рідкісних та охоронюваних видів флори перезволожених місцезростань Харківської області

Умовні позначення:

CWU та **KW** – перелік місцезростань за гербарними зразками; **Лім.** – відомості про розповсюдження видів за літературними джерелами; **Розп.** – розповсюдження по області, ЧКУ – рослини, занесені до Червоної книги України (Червона книга..., 2009). **1.** – Природоохоронний статус виду, **2.** – Наукове значення; **(+)** – рослини, занесені до Переліку регіонально рідкісних рослин Харківської області 2001 р. (Офіційні переліки..., 2012); **(b*)** – види, які входять у Додаток I Бернської конвенції (Bern Convention..., 1979); **(g+)** – види, що входять до складу асоціацій, занесених до Зеленого списку Харківської області (Клімов та ін., 2005); **(+ !)** – рослини, які пропонуються до включення у Перелік регіонально рідкісних рослин Харківської області; **(-)** – рослини, зростання яких не підтверджено гербарними зразками; **CITES** – види, занесені до переліку Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою; **CITES II** – види, занесені до додатку II Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою.

Види перезволожених місцезростань, що занесені до Червоної Книги України

1. *Lycopodiella inundata* (L.) (Holub) – Плаунець заплавної, Лікоподієла заплавна.

Охор.: ЧКУ: 1. – вразливий, 2. – рідкісний зникаючий вид. *Ареал*: голоарктичний вид (помірного поясу). *Екол.*: вологі місця (торфовища, піски), по периферії боліт. *Розп.*: рідкісна рослина. *Лім.*: ЧКУ, 2009; Чорна, 2006; Наливайко, 1898; Черняев, 1859. *СВУ*: Харківський р-н. (Лавренко, 1917; Цвелев, 1952). *КВ*: Ізюмський, Куп'янський, Харківський р-н. (Наливайко, 1893; Ширяев, 1905, 1907; Савенков, 1912; Котов, 1914, 1917, 1923; Клоков, 1915, 1920; Лавренко, 1917, 1918, 1925; Козлов, 1922). *За лім.*: Флора УСРР. Т.1, 1938: Харків, Харківський та Куп'янський р-н. (Лавренко, 1917; 1918).

2. *Drosera anglica* Huds. – Росичка англійська.

Охор.: (-); ЧКУ: 1. – вразливий, 2. – комахоїдна рослина, вид на південній межі ареалу. *Ареал*: помірна і субарктична Євразія, Курильські о-ви, Північна Америка (приатлантична її частина), Гавайські о-ви. *Екол.*: на сфагнових болотах, торф'яниках. *Розп.*: рідкісна рослина. *Лім.*: Чорна, 2006; Черняев, 1859. *КВ*: Зміївський р-н., Харківський р-н. (Черняев, 1826, 1849). *За лім.*: Флора УСРР. Т.5, 1953: Харківський та Зміївський р-н. (Черняев, Ширяев).

3. *Cirsium heterophyllum* (L.) Hill – Осот різнолистий.

Охор.: (-); ЧКУ: 1. – недостатньо відомий, 2. – вид знаходиться на південній межі ареалу та в ізольованих локалітетах поза його межами. *Ареал*: євросибірський вид. *Екол.*: в заболочених лісах, на вологих луках. *Розп.*: рідкісна рослина. *Лім.*: Наливайко, 1898; Черняев, 1859. *За лім.*: Флора УСРР. Т.11, 1962: Харківський р-н, Зміївський р-н. (Наливайко, Клоков, Горницький).

4. *Caldesia parnassifolia* (L.) Parl. – Кальдезія білорозлиста.

Охор.: (b*); (-); ЧКУ: 1. – зникаючий, 2. – реліктовий термофільний вид з диз'юнктивним ареалом. *Ареал*: диз'юнктивний; європейський релікт. *Екол.*: по берегам водойм та у воді, на заплавах та терасових озерах. *Розп.*: рідкісна рослина. *Лім.*: Чорна, 2006, 2001; Наливайко, 1898; Черняев, 1859. *За лім.*: Флора УСРР. Т.2, 1940: Вовчанський та Харківський р-н. (Черняев, Гиряев, Лавренко).

5. *Fritillaria meleagroides* Patrín ex Schult. et Schul. fil. – Рябчик малий.

Охор.: (g+), ЧКУ: 1. – вразливий, 2. – європейсько-західно-сибірський вид з диз'юнктивним ареалом. *Ареал*: європейсько-західно-сибірський вид з диз'юнктивним ареалом. Ендем колишнього СРСР. *Екол.*: на заплавах луках середніх рівнів, на галявинах в заплавах лісах. *Розп.*: розсіяно по всій області. *СВУ*: зразки відсутні. *КВ*: Зміївський, Чугуївський, Балаклійський, Харківський р-н. (Черняев, 1848; 1852, 1853; Лавренко, 1914, 1918, 1925; Котов, 1918, 1922; 1925; 1928; 1930; Козлов, 1922, 1930; Вовк, 1925; Осадча, 1940; Без автора, 1925, 1938). *Лім.*: Горелова, Алехин, 1999, 2002;

Тимофеев, 1903; Наливайко, 1898; Черняев, 1859. *За лім.*: Флора УСРР. Т.3, 1950: Зміївський, Харківський, Лозівський, Сахновщинський, Куп'янський р-н. (Мілютин, Котов, Ширяев, Акіф'єв, Клоков).

6. *Fritillaria meleagris* L. – Рябчик шаховий.

Охор.: ЧКУ: 1. – вразливий, 2. – палеоарктичний вид з диз'юнктивним ареалом. *Ареал*: диз'юнктивний ареал. *Екол.*: на вологих луках, у лісах, чагарниках на воглих місцях. *Розп.*: доволі рідкісна рослина. *Лім.*: Наливайко, 1898; Черняев, 1859. *СВУ*: Харківський р-н. (Цвельов, 1950), Краснокутський р-н (Безроднова, 2017). *КВ*: Харківський р-н. (Черняев, 1850, 1862, 1864; Ширяев, 1910; Савенков, 1912; Котов, 1917, 1918, 1923; Лавренко, 1918; Козлов, 1922, 1925; Без автора, 1901, 1902). *За лім.*: Флора УСРР. Т.3, 1950: Харків, Харківський р-н. (Черняев, Наливайко, Котов).

7. *Anacamptis coriophora* (L.) R.M.Bateman, Pridgeon & M.W.Chase – Анакамптис блошиний, Зозулинець блощиничий.

Охор.: CITES; ЧКУ: 1. – вразливий, 2. – рідкісний вид із складною біологією розвитку. *Ареал*: середземноморсько-європейський вид (Атлантична, Середня та Східна Європа, Середземномор'я, Крим, Кавказ, Мала Азія). *Екол.*: на болотистих луках, по вологим чагарникам. *Розп.*: спорадично в лісостеповій частині обл. *Лім.*: Горелова, Алехин, 1999, 2002; Тимофеев, 1903; Наливайко, 1898; Черняев, 1859. *СВУ*: Харківський р-н. (Цвельов, 1951; Саїдахметова, 2000). *За лім.*: Флора УСРР. Т.3, 1950: Харківський, Куп'янський р-н. (Черняев, Наливайко, Котов, Клоков, Тимофеев).

8. *Anacamptis palustris* (Jacq.) R.M. Bateman, Pridgeon & M.W.Chase – Анакамтис болотний, Зозулинець болотний.

Охор.: CITES; ЧКУ: 1. – вразливий, 2. – рідкісний вид із складною біологією розвитку. *Ареал*: середньо-південно-європейський вид. *Екол.*: по болотах та заболочених луках. Звичайний. *Ареал*: Помірна і Середземноморська Європа, Мала Азія, Середня Азія, Закавказзя. Європейський вид. *Розп.*: рідкісна рослина, по всій області в басейні Сів. Дінця. *Лім.*: Чорна, 2006; Горелова, Алехин, 2002, 1999. *СВУ*: Балаклійський, Харківський, Зміївський р-н. (Зоз, 1925; Пшонка, 1949; Цвельов, 1951). *За лім.*: Флора УСРР. Т.3, 1950: м. Харків, Дергачівський, Харківський, Нововодолазький р-н. (Наливайко, Котов, Лавренко, Черняев, Савенков).

9. *Dactylorhiza fuchsii* (Druce) Soo – Пальчатокорінник Фукса.

Охор.: CITES; ЧКУ: 1. – неоцінений, 2. – євразійський вид на південній межі ареалу. *Ареал*: Скандинавський півострів, Атлантична, Північна, Центральна і Східна Європа, Середземномор'я, Західний і Східний Сибір, Центральна Азія (північна частина Монголії). *Екол.*: по вологих луках, на воглих луках і в чагарниках. *Розп.*: дуже рідкісна рослина, в різних частинах обл. *Лім.*: Горелова, Алехин, 2002,

1999. *CWU*: Харківський р-н. (Цвельов, 1949). За *lim.*: Флора УСРР. Т.3, 1950: м. Харків, Богодухівський, Ізюмський, Куп'янський р-н. (Ширяєв, Лавренко).

10. *Dactylorchiza incarnata* (L.) Soo – Пальчатокорінник м'ясокрасний.

Охор.: *CITES II*; ЧКУ: 1. – вразливий. 2. – євроазіатський поліморфний вид, представлений численними відмінами. *Ареал*: Європа, Балкани, Мала та Середня Азія, Кавказ, Західний Сибір, Монголія. *Екол.*: на заплавах луках середнього і низького рівня, на болотах і болотистих луках. *Розп.*: спорадично по всій області, спорадично в басейні Сів. Дінця. *Lim.*: Горелова, Алехин, 2002, 1999; Тимофеев, 1903; Наливайко, 1898; Черняев, 1859. *CWU*: Харківський р-н, Зміївський р-н. (Цвельов, 1949, 1951). За *lim.*: Флора УСРР. Т.3, 1950: Харківський, Дергачівський, Золочівський, Нововодолазький, Чугувський, Зміївський, Куп'янський р-н. (Котов, Черняев, Наливайко, Лавренко, Клоков).

11. *Dactylorchiza majalis* (Reichenb.) P.F.Hunt et Summer. – Пальчатокорінник травневий.

Охор.: *CITES*; ЧКУ: 1. – рідкісний, 2. – середземноморсько-європейський аллотетраплоїдний ($2n=80$) вид. *Ареал*: Скандинавія, Атлантична і Середня Європа, Середземномор'я. *Екол.*: на вогих луках. *Розп.*: рідкісна рослина. *Lim.*: ЧКУ, 2009. *CWU*: Дергачівський р-н, Харківський р-н, Зміївський р-н. (Цвельов, 1949, 1951).

12. *Epipactis palustris* (L.) Crantz. – Коручка болотна. *Охор.*: *CITES II*; ЧКУ: 1. – вразливий, 2. – рідкісна рослина. *Ареал*: євразійсько-середземноморський вид. *Екол.*: на болотистих луках та торф'янистих болотах серед чагарників. *Розп.*: околиці м. Харкова, спорадично в центральних районах в басейні Сів. Дінця (Уди, Вовча). *Lim.*: Чорна, 2006; Горелова, Алехин, 1999, 2002; Наливайко, 1898; Черняев, 1859.

CWU: Харківський р-н. (Гамуля, 1999). За *lim.*: Флора УСРР. Т.3, 1950: м. Харків, Харківський, Куп'янський р-н. (Черняев, Наливайко, Угринський, Клоков).

13. *Hammarbya paludosa* (L.) O.Kuntze – Хамарбія болотна.

Охор.: *CITES II*; ЧКУ: 1. – зникаючий, 2. – рідкісна рослина, представник монотипного роду на південній межі поширення. Індикатор збереженості боліт. *Ареал*: Євроазіатський вид: Європа (від Скандинавії до Середземномор'я), північна частина Сибіру, Далекий Схід. *Екол.*: торфові, осоково-сфагнові болота, вологі луки. *Розп.*: рідкісна рослина. *Lim.*: Чорна, 2006; Определитель..., 1987; Черняев, 1859. *CWU*: Дергачівський, Харківський р-н. (Лавренко, 1916; Цвельов, 1949). За *lim.*: Флора УСРР. Т.3, 1950: Харківський р-н. (Черняев).

14. *Liparis loeselii* (L.) Rich. – Жировик Льозеля.

Охор.: (-); *CITES*; (b*); ЧКУ: 1. – вразливий. 2. – голарктичний бореальний вид на південній межі ареалу. *Ареал*: циркумполярний вид. Голарктичний бореальний вид. *Екол.*: На торфових болотах і болотистих луках. *Розп.*: рідкісна рослина. *Lim.*: Чорна, 2006; Определитель..., 1987; Черняев, 1859. За *lim.*: Флора УСРР. Т.3, 1950: Харківський, Куп'янський р-н. (Лавренко, Клоков, Котов).

15. *Scheuchzeria palustris* L. – Шейхцерія болотна.

Охор.: (-); ЧКУ: 1. – вразливий, 2. – вид, що заходиться на південній межі ареалу і скорочує свій ареал. *Екол.*: на сфагнових болотах. *Ареал*: євроазіатський вид. *Розп.*: дуже рідкісна рослина, відома лише з декількох місцезростань. *Lim.*: Чорна, 2006, 2001; Горелова, Алехин, 1999; 2002; Тимофеев, 1903; Наливайко, 1898; Черняев, 1859. *KW*: Харківський р-н, Дергачівський р-н. (Черняев, 1838; Наливайко, 1893; Ширяев, 1910; Котов, 1915; Лавренко, 1917; 1920). За *lim.*: Флора УСРР. Т.2, 1940: Харківський, Дергачівський р-н. (Черняев, Ширяев, Лавренко, Наливайко).

Види, занесені до Переліку видів, що підлягають особливій охороні на території Харківської області

1. *Comarum palustre* L. – Вовче тіло болотне.

Охор.: (+). *Ареал*: Атлантична, Середня і Східна Європа, Скандинавія, Північна Азія, Монголія, Японія, Китай, Північна Америка. Циркумполярний вид. *Екол.*: трав'яні та мохові болота, у борах, болотисті луки. *Розп.*: рідкісна рослина, в центральних та південних районах обл. *Lim.*: Чорна, 2006, 2001; Горелова, Алехин, 1999; 2002; Савенков, 1910; Тимофеев, 1903; Наливайко, 1898; Черняев, 1859. *CWU*: Харківський, Зміївський, Чугувський, Дергачівський р-н. (Лавренко, 1916, 1917; Касяненко, 1939; Лагутко, 1937; Манюк, 1937; Свистунова, 1947; Цвельов, 1951; Ставицька, 1951; Олексієнко, 1955; Комір, 1950, 1969, 1970; Чорна, 1979). За *lim.*: Флора УСРР. Т.6, 1954: Куп'янський р-н, Куп'янськ, Кучерівка; Дворічна (Клоков).

2. *Cicuta virosa* L. – Цикута отруйна.

Охор.: (+). *Ареал*: помірна зона Євразії, до субтропіків не доходить. Палеоарктичний вид.

Євроазіатський вид. *Екол.*: на болотах, вологих луках, біля берегів, у воді. *Розп.*: рідкісна рослина, поодинокі в долині р. Сів. Донець, охороняється. *Lim.*: Чорна, 2006, 2001, 1982; Горелова, Алехин, 2002; 1999; Савенков, 1910; Наливайко, 1898; Черняев, 1859. *CWU*: Вовчанський, Зміївський р-н. (Цвельов, 1956; Чорна, 1978). За *lim.*: Флора УСРР. Т.7, 1954: Куп'янський р-н. (Лавренко).

3. *Carex pseudocyperus* L. – Осока несправжньоосмикавцева.

Охор.: (+). *Ареал*: Циркумполярний вид. *Екол.*: на осокових і очеретових болотах, у болотистих вільшняках, по берегах болотистих річок, озер. *Розп.*: доволі рідкісна рослина, спорадично по всій обл. *Lim.*: Чорна, 2006, 2001, 1982; Горелова, Алехин, 2002; 1999; Савенков, 1910; Наливайко, 1898; Черняев, 1859. *CWU*: Харківський, Чугувський, Ізюмський, Вовчанський р-н. (Лавренко, 1917; Свистунова, 1947; Цвельов, 1950, 1951; Чорна, 1978,

1979, Гамуля, Сіра, 2014). *За лим.*: Флора УСРР. Т.2, 1940: Куп'янський р-н (Клоков, Лавренко).

4. *Calla palustris* L. – Образки болотні.

Охор.: (+). *Ареал.*: циркумполярний вид. *Екол.*: на грузьких, переважно лісових болотах, по берегах річок, по вільшняках. *Розп.*: дуже рідкісна рослина, спорадично в лісостеповій частині області, Охороняється. *Лім.*: Чорна, 2006, 2001, 1982; Горелова, Алехин, 1999; 2002; Черняев, 1859. *СВУ*: Зміївський р-н. (Цвельов, 1956). *За лим.*: Флора УСРР. Т.3, 1950: Чугуївський р-н. (Клоков, Котов).

5. *Dryopteris cristata* (L.) A.Gray. – Щитник гребенястий.

Охор.: (+). *Ареал.*: голоарктичний вид. *Екол.*: трапляється на вогих місцях серед чагарників і на лісових болотах. *Розп.*: спорадично по долині р. Сів. Дінця. *Лім.*: Горелова, Алехин, 2002. *СВУ*: Харківський р-н, Ізюмський р-н, Зміївський р-н, Чугуївський р-н, Куп'янський р-н. (Лавренко Є.М., 1916; Цвельов М.М., 1949, 1951; Єрмоленко Є.Д., 1978). *КВ*: Харківський, Чугуївський, Куп'янський, Богодухівський р-н. (Ширяев, 1905, 1915; Савенков, 1910; Талієв, 1910; 1913, 1916; Шперговский В., 1913; Залесский К., 1915; Котов М., 1907; 1915; 1916, 1923; 1928; Лавренко Є.М., 1916; 1918, 1923; Козлов, 1922, 1923; Олексіїв, 1927; Чорна, 2007). *За лим.*: Флора УСРР. Т.1, 1938: Богодухівський, Зміївський, Харківський, Куп'янський, Вовчанський р-н. (Шидловський, Науменко, Талієв, Залесский, Рупрехт, Шмальгаузен, Лавренко, Наливайко, Клоков).

6. *Drosera rotundifolia* L. – Росичка круглолиста.

Охор.: (+). *Ареал.*: циркумполярний вид. *Екол.*: на сфагнових болотах, в пониззях піщаної тераси, в борах. *Розп.*: дуже рідкісна рослина, у центральній і західній частині області, по борівій терасі Сів. Дінця. *Лім.*: Чорна, 2006; Горелова, Алехин, 1999; 2002; Тимофеев, 1903; Наливайко, 1898; Черняев, 1859. *СВУ*: Харківський, Дергачівський р-н. (Лавренко, 1916; Стакорський, Вознесенський, 1936; Зальберман, 1951; Єрмоленко, 1957; Комір, 1969). *КВ*: Харківський, Ізюмський, Зміївський, Печенізький, Куп'янський р-н. (Черняев, 1826, 1838, 1849; Савенков, 1906; Ширяев, 1907, 1909, 1910, 1913; Карзов, 1914; Клоков, 1914, 1916, 1917, 1918, 1920; Котов, 1915, 1926; Лавренко, 1919, 1920, 1923, 1925; Резцова, 1933). *За лим.*: Флора УСРР. Т.5, 1953: Богодухівський р-н, Харківський, Печенізький, Куп'янський р-н. (Засидько, Черняев, Ширяев, Котов, Лавренко, Клоков).

7. *Eriophorum angustifolium* Honck. – Пухівка вузьколиста або багатоклоскова.

Охор.: (+). *Ареал.*: циркумполярний вид. *Екол.*: сфагнові і гіпново-осокові (перехідні і низинні) болота. *Розп.*: дуже рідкісна рослина, басейн Сів. Дінця. *Лім.*: Чорна, 2006; Горелова, Алехин, 2002; Наливайко, 1898; Черняев, 1859. *СВУ*: Харківський, Зміївський р-н. (Савенков, 1912; Лавренко, 1916; Цвельов, 1949; Олексієнко, 1955). *За лим.*: Флора УСРР. Т.2, 1940: Балаклійський, Зміївський, Куп'янський р-н. (Лавренко, Клоков).

8. *Eriophorum latifolium* Horre – Пухівка широколиста.

Охор.: (+). *Ареал.*: Середня і Північна Європа, Мала Азія, Кавказ, Сибір до Далекого Сходу, Північна Америка. Європейський вид. *Екол.*: болотисті луки, низинні болота. *Розп.*: рідкісна рослина, спорадично в лісостеповій частині обл. *Лім.*: Чорна, 2006; Горелова, Алехин, 2002; Наливайко, 1898; Черняев, 1859. *СВУ*: Харківський р-н. (Цвельов, 1951). *За лим.*: Флора УСРР. Т.2, 1940: Богодухівський, Краснокутський, Зміївський р-н. (Криштофович, Наумов, Котов).

9. *Eriophorum vaginatum* L. – Пухівка піхвова.

Охор.: (+). *Ареал.*: Циркумполярний вид. *Екол.*: на сфагнових (верхових і перехідних) болотах. *Розп.*: дуже рідкісна рослина, спорадично в лісостеповій частині обл., Краснокутський р-н. Місцезнаходження в околицях м. Харків втрачені (за Чорна, 2006). *СВУ*: Харківський, Зміївський р-н. (Лавренко, 1917; Цвельов, 1949; Чорна, 1978). *Лім.*: Чорна, 2006; Горелова, Алехин, 2002; Наливайко, 1898; Черняев, 1859. *За лим.*: Флора УСРР. Т.2, 1940: Краснокутський, Харківський, Зміївський р-н. (Талієв, Наливайко, Лавренко, Шмальгаузен).

10. *Equisetum hyemale* L. – Хвощ зимуючий.

Охор.: (+). *Ареал.*: Північна і Середня Європа від Скандинавії і північної частини колишнього СРСР до Північної Іспанії, Північної Італії та придунайських країн, Мала Азія, Японія, Північна Америка. *Екол.*: на вологих піщаних лесах, по сирих місцях, у заплавах, інколи в нагірних дібровах. *Розп.*: спорадично по всій обл. *Лім.*: Горелова, Алехин, 1999, 2002; Наливайко, 1898; Черняев, 1859. *СВУ*: Харківський, Зміївський, Дергачівський, Печенізький р-н. (Котов, 1916, 1922; Лавренко, 1917, 1918, 1919; Ізвекова, 1930; Ніколаєнко В., 1947; Цвельов М.М.; Казарінова, 2011). *За лим.*: Флора УСРР. Т.1, 1938: Харківський, Дергачівський, Зміївський, Ізюмський, Вовчанський р-н. (Ширяєв, Лавренко, Черняев, Котов, Талієв).

11. *Equisetum telmateia* Ehrh. – Хвощ великий.

Охор.: (+). *Ареал.*: європейсько-північноамериканський вид. Цю рослину розглядають як релікт і зв'язують з колишнім поширенням буково-грабових лісів. *Екол.*: на вологих, інколи заболочених місцях та в ярах, по тінистих лісах. *Розп.*: дуже рідкісна рослина, у центральних та північно-західних лісових масивах обл., басейн Сів. Дінця. *Лім.*: Чорна, 2006; Горелова, Алехин, 2002, 1999. *СВУ*: Зміївський р-н. (Цвельов М.М., 1949). *КВ*: Зміївський р-н. (Савенков, 1918; Лавренко, 1923, 1924; Волохов, 1925; Куксін, 1928). *За лим.*: Флора УСРР. Т.1, 1938: Зміївський р-н. (Лавренко, Пузиновський).

12. *Inula helinum* L. – Оман високий.

Охор.: (+), (g+). *Ареал.*: Скандинавія, Атлантична і Середня Європа, європейська частина колишнього СРСР, Кавказ, Середземномор'я, Мала Азія, Іран, Північна Монголія, Західний Сибір, Середня Азія. *Екол.*: в місцях виходу ґрунтових вод, береги річок, лісові луки, узлісся чагарники. *Розп.*: доволі рідкісна рослина, спорадично, по всій обл. *Лім.*: Горелова, Алехин, 2002; Наливайко, 1898; Черняев, 1859. *СВУ*: Харківський; Печенізький; Зміївський р-н. (Воронова,

1931; Єрмоленко, 1956; Безроднова, 2009). За *lim.*: Флора УСРР. Т.11, 1962: Дергачівський р-н, Харківський, Ізюмський, Боровський р-н. (Лавренко, Котов, Карнаух, Осадча).

13. *Matteuccia struthiopteris* (L.) Tod. – Страусове перо звичайне.

Охор.: (+). *Ареал*: циркумбореальний вид. *Екол.*: тіністі заболочені ділянки лісу на межі лугової та піщаної тераси річки Сів. Донець. *Розп.*: відомо з декількох місцезростань, рідкісна рослина. *Лім.*: Горелова, Алехин, 1999, 2002; Наливайко, 1898; Черняев, 1859. *СВУ*: Чугуївський р-н. (Цвельов, 1949, 1950). *КВ*: Чугуївський, Харківський р-н. (Черняев, 1854; Котов, 1924; Козлов, 1924, 1934; Резцова, 1934). За *lim.*: Флора УСРР. Т.1, 1938: Харківський, Чугуївський р-н. (Черняев, Котов, Клоков).

14. *Menyanthes trifoliata* L. – Бобівник трилистяний.

Охор.: (+). *Ареал*: циркумполярний вид. *Екол.*: на сфагнових болотах, заболочених луках, в пониззях піщаної тераси. *Розп.*: дуже рідкісна рослина в долині р. Сів. Донець та деяких його притоках. *Лім.*: Чорна, 2006, 2001, 1982; Горелова, Алехин, 1999, 2002; Савенков, 1910; Наливайко, 1898; Черняев, 1859. *СВУ*: Зміївський р-н, Харківський р-н, Дергачівський р-н. (Лавренко, 1916; Батюк, 1949; Цвельов, 1949; Космір, 1969; Чорна, 1979).

15. *Parnassia palustris* L. – Білозір болотний.

Охор.: (-); (+). *Ареал*: холодна і помірна зони північної півкулі, в більш південних районах лише в горах. Євразія та Північна Америка. *Розп.*: дуже рідкісна рослина, лісостепова західна та центральна частина обл. *Лім.*: Чорна, 2001; Горелова, Алехин, 1999, 2002; Наливайко, 1898; Черняев, 1859. За *lim.*: Флора УСРР. Т.5, 1953: Куп'янський р-н. (Клоков).

16. *Pedicularis palustris* L. – Шолудивник болотний.

Охор.: (+). *Ареал*: циркумполярний вид. *Екол.*: на заболочених луках, болотах і торфовищах. *Розп.*: дуже рідкісна рослина, спорадично (Зміївський, Вовчанський р-н). *Лім.*: Чорна, 2006; Горелова, Алехин, 1999, 2002; Определитель..., 1987; Тимофеев, 1903; Наливайко, 1898; Черняев, 1859. *СВУ*: Харківський, Вовчанський, Зміївський, Балаклійський р-н. (Чешко, 1933, 1934; Цвельов, 1949; Меркулова, 1954; Куцай, 1959). За *lim.*: Флора УСРР. Т.9, 1960: Вовчанський р-н. (Заболоцький).

17. *Pyrola chlorantha* Sw. – Грушанка зеленоцвіта.

Охор.: (+). *Ареал*: Північна і Середня Європа до Середньої Іспанії, Північної Італії, північної частини Балканського півострова, європейська частина колишнього СРСР, Кавказ, Західний Сибір, Далекий Схід. Мала Азія (північна частина), Північна Америка. *Екол.*: у борах (досить зволжених), рідше у мішаних та широколистяних лісах, на пісках. *Розп.*: дуже рідкісна рослина, лісостепова частина обл. *Лім.*: Горелова, Алехин, 2002, 1999; Наливайко, 1898; Черняев, 1859. *СВУ*: Чугуївський р-н. (Цвельов 1951). За *lim.*: Флора УСРР. Т.8, 1957: Харківський, Богодухівський, Куп'янський р-н. (Черняев, Наливайко, Угринський, Лавренко, Ширяев, Карзов, Котів, Залеський).

18. *Pyrola rotundifolia* L. – Грушанка круглолиста.

Охор.: (+). *Ареал*: Північна і Середня Європа до Середньої Іспанії, Середньої Італії, Болгарії, Східна Європа, Західний і Східний Сибір, Північна Монголія, Північний Китай, Гімалаї, Японія, Гренландія, Північна Америка. *Екол.*: у борах, по зниженнях на сфагнових болотах. *Розп.*: дуже рідкісна рослина на болотистих зниженнях у борах (окол. оз. Борове в Зміївському районі). *Лім.*: Горелова, Алехин, 2002; Наливайко, 1898; Черняев, 1859. *СВУ*: Богодухівський, Ізюмський р-н (Воскресенський, 1937). За *lim.*: Флора УСРР. Т.8, 1957: Харківський, Богодухівський, Зміївський, Чугуївський р-н. (Черняев, Наливайко, Угринський, Савенков, Шидловський, Таліев, Ширяев, Висоцький).

19. *Ranunculus lingua* L. – Жовтець язиколістий.

Охор.: (+). *Ареал*: євросибірський вид. *Екол.*: по болотистих луках, берегах боліт, річок, озер, по канавах. *Розп.*: дуже рідкісна рослина, в центральній частині обл. (Зміївський район), спорадично в басейні Сів. Дінця (Вовча, Уди, Мжа). *Лім.*: Чорна, 2006, 2001, 1982; Горелова, Алехин, 1999, 2002; Савенков, 1910; Ширяев, 1903; Наливайко, 1898; Черняев, 1859. *СВУ*: Чугуївський р-н. (Цвельов, 1949). *КВ*: Харківський, Ізюмський, Вовчанський, Куп'янський, Зміївський р-н. (Ширяев, 1906, 1907; Савенков, 1907; Клоков, 1915; Котов, 1918; Лавренко, 1917, 1920; Козлов, 1923; Опперман, 1932).

20. *Sanguisorba officinalis* L. – Родовик лікарський.

Охор.: (+),(g+). *Ареал*: майже вся Західна Європа, Монголія, Японія, Китай, Північна Америка, європейська частина колишнього СРСР, Кавказ, Західний і Східний Сибір, Далекий Схід, Середня Азія. Голарктика. *Екол.*: по заплавах луках, берегах річок, краях боліт, лучних степах, узліссях. *Розп.*: спорадично в заплавах річок, по всій обл. *Лім.*: Горелова, Алехин, 2002. *СВУ*: Близнюківський та Харківський р-н. (Єрмоленко, 1951; Цвельов, 1951; Залюберман, 1951). За *lim.*: Флора УСРР. Т.6, 1954: зрідка по долині річок Сів. Дінця, Орелі, Осколу, Деркулу.

21. *Sparganium natans* L. – Їжача головка плаваюча, їжача голівка маленька.

Охор.: (+). *Ареал*: Європа, Кавказ, Сибір, Далекий Схід, Північна Америка. Циркумполярний вид. *Екол.*: на торф'яних болотах, по озерах, струмках, берегах річок. *Розп.*: рідкісна рослина, в лісостеповій частині обл. *Лім.*: Чорна, 2006, 2001, 1982; Горелова, Алехин, 1999, 2002; Савенков, 1910; Наливайко, 1898; Черняев, 1859. *СВУ*: Вовчанський р-н., Ізюмський р-н. (Чорна, 1978, 1979). *КВ*: Зміївський, Куп'янський, Харківський, Ізюмський, Печенізький р-н. (Черняев В.М., 1854; Ширяев, 1907; Лавренко, 1912, 1917, 1919, 1920; 1922, 1925; Клоков, 1915; Котов, 1915, 1917; Козлов, 1922). За *lim.*: Флора УСРР. Т.2, 1940: Харківський, Куп'янський р-н. (Наливайко, Клоків).

22. *Thelypteris confluens* (Thunb.) C.V. Morton – Теліпестріс болотний, Болотна папороть.

Охор.: (+). *Ареал*: циркумполярний вид. *Екол.*: трапляється по лісах на болотистих місцях серед чагарників, а також у вільшнях і по торфовищах, у зниженнях піщаної тераси. *Розп.*: спорадично по всій

обл., частіше на півдні. *Лім.*: Чорна, 2006, 2001; Горелова, Алехин, 1999, 2002; Наливайко, 1898; Черняев, 1859. *CWU*: Харківський, Зміївський, Печенізький, Дергачівський, Краснокутський, Ізюмський р-н. (Лавренко, 1916, 1917, 1922; Цвельов, 1949; Свістунова, 1947; Єрмоленко, 1956; Казарінова, 2009). *KW*: Харківський р-н. (Чорна, 2002). *За літ.*: Флора УСРР. Т.1, 1938: Куп'янський, Ізюмський, Харківський, Зміївський, Золочівський р-н. (Нечаєв, 1913; Лавренко, 1913, 1916, 1917, 1918; Карзов, 1914; Залеський, 1914; Наливайко).

23. *Typha laxmanii* Lerech – Рогіз Лаксманів.

Охор.: (+), (g+). *Ареал*: євразійський вид. *Екол.*: по берегах річок, заток, в озерах, старицях, по заболочених ділянках. *Розп.*: доволі рідкісна рослина, в різних районах обл. *Лім.*: Чорна, 2006, 1982; Горелова, Алехин, 2002. *CWU*: Харківський та Зміївський р-н. (1948, 1957; Морозова, Чорна, 1982).

24. *Vaccinium oxycoccus* L. – Журавлина болотна.

Охор.: (+). *Ареал*: Циркумплярний вид. *Екол.*: На оліготрофних торфових, сосново-сфагнових і осоково-сфагнових болотах, в мокрих березово-соснових і мокрих соснових лісах, у вільшнях із сфагнумом, в горах на оліготрофних або ялиново-сфагнових болотах, на торфовищах на висоті до 1800 м н.р.м. *Розп.*: дуже рідкісна рослина, «Моховате» болото в околицях с. Гаврилівка Дергачівського району. *Лім.*: Чорна, 2006; Горелова, Алехин, 2002; Тимофеев, 1903; Наливайко, 1898; Черняев, 1859. *CWU*: Харківський, Дергачівський р-н. (Лавренко, 1916; Стакорський, Воскресенський, 1936; Цвельов, 1951; Олексієнко, 1955; Комір, 1969). *За*

літ.: Флора УСРР. Т.8, 1957: Дергачівський, Харківський р-н. (Черняев, Савенков, Котів, Лавренко, Федоровський, Тимофеев, Ширяев, Куксін).

25. *Valeriana officinalis* L. – Валеріана лікарська.

Охор.: (+), (g+). *Ареал*: Скандинавія, Середня Європа (заходить в північну частину Балканського півострова і в Середню Італію), європейська частина колишнього СРСР). *Екол.*: трав'янисто-осокові долинно-річкові (головно по дрібних річках) і рідше водороздільні болота. *Розп.*: зрідка по всій області. *Лім.*: Горелова, Алехин, 2002; Чорна, 2001; Наливайко, 1898; Черняев, 1859. *CWU*: Зміївський; Печенізький; Балаклійський; Дергачівський р-н. (Чешко, 1941; Меркулова, 1954; Пікіна, 1956; Краснокутська, 1959; Ніконенко, 1959; Шилова, 1950). *За літ.*: Флора УСРР. Т.10, 1961: Харківський, Зміївський, Борівський р-н. (Черняев, Криштофович, Білик, Сова).

26. *Veratrum lobelianum* Bernh. – Чемериця Лобелієва.

Охор.: (+). *Ареал*: євразійський вид. *Екол.*: по болотистих луках, на узліссях вологих заплавлених лісів. *Розп.*: спорадично по всій обл., переважно по притоках Сів. Дінця – р. Велика Бабака, Мжа. *Лім.*: Горелова, Алехин, 1999, 2002; Тимофеев, 1903; Наливайко, 1898; Черняев, 1859. *CWU*: Харківський, Печенізький р-н. (Цвельов, 1949; Єрмоленко, 1956, 1957). *За літ.*: Флора УСРР. Т.3, 1950: Богодухівський, Харківський, Куп'янський, Дворічанський р-н. (Ширяев, Лавренко, Черняев, Тимофеев, Котів, Клоков, Наливайко, Васильєв-Яковлев).

Пропозиції щодо доповнення Переліку видів рослин, що підлягають особливій охороні на території Харківської області

1. *Caltha palustris* L. – Калюжниця болотна.

Охор.: (!+). *Ареал*: циркумплярний вид. *Екол.*: по заболоченим лукам, болотам, в заплавлених лісах. *Розп.*: спорадично по всій обл., переважно в центральній частині. *Лім.*: Чорна, 2006, 2001, 1982; Горелова, Алехин, 2002; Савенков, 1910; Тимофеев, 1903; Ширяев, 1903; Наливайко, 1898; Черняев, 1859. *CWU*: Харківський, Зміївський, Балаклійський, Куп'янський, Чугувський, Золочівський р-н. (Черняев В.М., 1860; Пискунов С.Н., 1913; Клоков М.В., 1932; Зоз І.Г., 1933; Воскресенська, 1936, 1937; Цвельов М.М., 1950; Свістунова, 1954; Чорна, 1978, 1979). *KW*: Харківський, Зміївський р-н. (Козлов, 1922, 1925; Шостенко, 1925).

2. *Rorippa brachycarpa* (С.А.Меу) Науек – Водяний хрін короткоплодий.

Охор.: (!+). Ендемік. *Ареал*: євразійський ендемік. *Екол.*: по вологим заплавленим лукам, берегам річок та ставків, в заплавлених лісах, окраїнах боліт. *Розп.*: звичайно по всій обл. *Лім.*: Чорна, 2006, 2001, 1982; Горелова, Алехин, 2002; Тимофеев, 1903; Ширяев, 1903; Наливайко, 1898; Черняев, 1859. *CWU*: Зміївський та Балаклійський р-н. (Цвельов, 1950; Борзакова, 1953). *За літ.*: Флора УСРР. Т.5, 1953: Харківський р-н, Чугувський р-н. (Черняев).

3. *Hippuris vulgaris* L. – Водяна сосонка звичайна, В. с. ланцетолиста.

Охор.: (!+). Зелений список Харківської області. *Ареал*: циркумплярний вид. *Екол.*: по болотам, ставкам, озерам, річкам, на мілководдях, а також по сирих місцях. *Розп.*: рідкісна рослина, по всій обл. Частіше в прудах, в Куряжі, у канавах, на луці на схід від Васищівського бору, в затоках р. Уди за ст. Нова Баварія. – Наливайко, 1898. *Лім.*: Горелова, Алехин, 2002, 1999; Чорна, 1982; Савенков, 1910; Наливайко, 1898; Черняев, 1859. *CWU*: Барвенковський р-н. (Громакова А.Б., 2009).

4. *Angelica palustris* (Besser) Hoffm. – Дудник болотний, Маточник болотний.

Охор.: (!+). *Ареал*: Середня Європа (Німеччина, Югославія), Східна Європа, Західний Сибір. *Екол.*: береги водойм, заболочені луки, болота, вільшняка. *Розп.*: зрідка по всій обл. *Лім.*: Горелова, Алехин, 2002; Наливайко, 1898; Черняев, 1859. *CWU*: Харківський р-н. (Цвельов М.М., 1949). *За літ.*: Флора УСРР. Т.7, 1954: Дворічанський, Куп'янський, Ізюмський р-н. (Білик, Клоков).

5. *Gratiola officinalis* L. – Авран лікарський.

Охор.: (!+). *Ареал*: голарктичний вид. *Екол.*: на вологих місцях, по лукам, поблизу заплавлених водойм.

Розп.: доволі рідкісна рослина, частіше в степовій частині обл. *Лім.*: Горелова, Алехин, 2002, 1999; Ширяев, 1903; Наливайко, 1898; Черняев, 1859. *СВУ*: Харківський р-н., Ізюмський р-н. (Черняев; Цвельов, 1950, 1951; Єрмашова, 1952).

6. *Iris pseudacorus* L. – Півник болотний.

Охор.: (!+). *Ареал*: євросибірський вид. *Екол.*: на болотах і при берегах річок. *Розп.*: розсіяно по всій обл. *Лім.*: Чорна, 2006, 2001, 1982; Горелова, Алехин, 2002; Савенков, 1910; Тимофеев, 1903; Ширяев, 1903; Наливайко, 1898; Черняев, 1859. *СВУ*: Балаклійський, Чугуївський, Печенізький, Вовчанський, Харківський р-н. (Десятова, 1912; Меркулова, 1954; Єрмоленко, 1956; Кузикова, 1974).

7. *Carex lasiocarpa* Ehrh. – Осока пухнатопада.

Охор.: (!+). *Ареал*: циркумполярний вид. *Екол.*: на сфагнових болотах, на торфових болотах, переважно осоково-гіпнових, осоково-сфагнових і осокових, і в заболочених місцях. *Розп.*: дуже рідкісна рослина, спорадично. *Лім.*: Чорна, 2006; Горелова, Алехин, 2002, 1999; Наливайко, 1898; Черняев, 1859. *СВУ*: Харківський р-н. (Цвельов, 1949). *За літ.*: Флора УСРР. Т.2, 1940: Богодухівський, Харківський, Зміївський, Куп'янський р-н. (Наумов, Лавренко, Ширяев, Наливайко, Клоков).

8. *Carex limosa* L. – Осока багнова.

Охор.: (!+). *Ареал*: циркумполярний вид. *Екол.*: на сфагнових і гіпсових грузьких болотах. *Розп.*: дуже рідкісна рослина. *Лім.*: Чорна, 2006; Горелова, Алехин, 2002, 1999; Наливайко, 1898; Черняев, 1859. *СВУ*: Харківський р-н. (Цвельов, 1949; Олексієнко, 1955). *За літ.*: Флора УСРР. Т.2, 1940: Харківський, Дергачівський, Зміївський р-н. (Черняев, Лавренко, Ковалевський).

9. *Carex rostrata* Stokes – Осока здута.

Охор.: (!+). *Ареал*: циркумполярний вид. *Екол.*: на осокових і гіпново-осокових, рідко на сфагново-осокових торфових болотах. *Розп.*: дуже рідкісна рослина, лісостепова частина обл., басейн Сів. Дінця (Мжа). *Лім.*: Чорна, 2006, 2001, 1982; Горелова, Алехин, 2002, 1999. *СВУ*: Зміївський, Харківський р-

н. (Цвельов, 1949; Чорна, 1979, 2003). *За літ.*: Флора УСРР. Т.2, 1940: Харківський, Дергачівський, Зміївський, Куп'янський р-н. (Черняев, Ширяев, Лавренко, Наливайко, Котів).

10. *Cyperus glomeratus* L. – Смикавець скупчений.

Охор.: (!+). *Ареал*: євразійський вид. *Екол.*: на піщаних мулистих місцях, по берегам річок та озер. *Розп.*: рідкісна рослина, спорадично в долині Сів. Дінця. *Лім.*: Чорна, 2001, 1982; Горелова, Алехин, 2002; Черняев, 1859. *СВУ*: Ізюмський, Балаклійський р-н. (Чорна, 1978). *За літ.*: Флора УСРР. Т.2, 1940: Балаклійський р-н., Ізюмський р-н. (Черняев, Савенков).

11. *Calamagrostis canescens* (Weber) Roth – Куничник сіруватий.

Охор.: (!+). *Ареал*: Північна і Середня Європа, Кавказ, Мала Азія, західна і центральна частина Сибіру. *Екол.*: заболочені луки, болота, чагарники, вільшняка. *Розп.*: доволі рідкісна рослина, в лісостеповій частині обл., в середній течії Сів. Дінця. *Лім.*: Чорна, 2006; Горелова, Алехин, 2002; Наливайко, 1898; Черняев, 1859. *СВУ*: Дергачівський, Печенізький, Краснокутський, Харківський р-н. (Лавренко, 1916; Єрмоленко, 1957; Чорна, 1979). *За літ.*: Флора УСРР. Т.2, 1940: Харківський, Зміївський, Ізюмський р-н. (Черняев, Ковалевський, Городницький).

12. *Spartanium neglectum* Веєву – Їжача голівка непомітна.

Охор.: (!+). *Ареал*: євразійський вид. *Екол.*: по берегам водойм та у воді, на сфагнових болотах. *Розп.*: рідкісна рослина, в лісостеповій частині області, охороняється. *Лім.*: Чорна, 2006; Горелова, Алехин, 2002; Наливайко, 1898; Черняев, 1859. *СВУ*: зразки відсутні. *КВ*: Куп'янський, Ізюмський, Харківський, Вовчанський, Зміївський, Чугуївський р-н. (Черняев, 1860; Волчаненко, 1902; Ширяев, 1904, 1916; Савенков, 1907; Рейнгард, 1909; Клоков, 1912; Лавренко, 1917, 1920; Шостенко, 1925; Чешко, 1934; 1939).

Список літератури / References

- Горелова Л.Н., Алехин А.А. Растительный покров Харьковщины: Очерк растительности, вопросы охраны, аннотированный список сосудистых растений. – Харьков: Изд-во ХНУ им. В.Н.Каразина, 2002. – 231с. /Gorelova L.N., Alekhin A.A. Plant cover of Kharkiv region: problems on vegetation, protection issues, annotated list of vascular plants. – Kharkov: Publishing House of V.N.Karazin Kharkov University, 2002. – 231p./
- Горелова Л.Н., Алехин А.А. Редкие растения Харьковщины (систематический список редких сосудистых растений, вопросы их охраны). – Х.: Изд-во ХНУ им. В.Н.Каразина, 1999. – 52с. /Gorelova L.N., Alekhin A.A. Rare plants of Kharkiv region (systematic list of rare vascular plants, issues of their protection). – Kharkov: Publishing House of V.N.Karazin Kharkiv university, 1999. – 52p./
- Зелена книга Української ССР: Редкие, исчезающие и типичные, нуждающиеся в охране растительного сообщества. – К.: Наук. думка, 1987. – 216с. /Green Book of Ukrainian SSR: Rare, endangered and typical, needing protection plant communities. – Kiev: Naukova dumka, 1987. – 216p./
- Клімов О.В., Вовк О.Г., Філатова О.В. та ін. Природно-заповідний фонд Харківської області. – Х: Вид-во «Райдер», 2005. – 304с. /Klimov O.V., Vovk O.G., Filatova O.V. et al. Nature reserve fund of the Kharkiv Region. – Kharkiv: Ryder Publishing, 2005. – 304p./
- Наливайко П.Н. Список дикорастущих и одичалых цветковых и высших споровых растений, собранных в г. Харькове и его окрестностях в 1891–97 гг. – Харьков: Паровая типография и литография, 1898. – 152с. /Nalyvayko P.N. List of species of natural and wild flowering and higher spore plants that were collected in Kharkov and its environs in 1891–97. – Kharkov: Steam Printing and Lithography, 1898. – 152p./

- Определитель высших растений Украины / Д.Н.Доброчаева, М.И.Котов, Ю.Н.Прокудин и др. – Киев: Наукова думка, 1987. – 548с. /Key to higher plants of Ukraine / D.N.Dobrochayeva, M.I.Kotov, Yu.N.Prokudin et al. – Kiev: Naukova dumka, 1987. – 548p./
- Офіційні переліки регіонально рідкісних рослин адміністративних територій України (довідкове видання) / Т.Л.Андрієнко, М.М.Перегрим. – Київ: Альтерпрес, 2012. – С. 119–126. /Official lists of regional rare plants of administrative territories of Ukraine (reference book) / T.L.Andrienko, M.M.Peregrym. – Kyiv: Alterpress, 2012. – P. 119–126./
- Рокитянский А.Б., Гамуля Ю.Г. История изучения и структурный анализ высшей водной и прибрежно-водной флоры Харьковской области // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н.Каразіна. Серія «Біологія». – 2014. – № 1100, вип.20. – С. 358–366. /Rokityansky A.B., Gamulya Yu.G. The history of the study and structural analysis of the higher aquatic and coastal aquatic flora on the Kharkiv region territory // The Journal of V.N.Karazin Kharkiv National University. Series "Biology". – 2014. – No. 1100, issue 20. – P. 358–366./
- Рокитянский А.Б., Гамуля Ю.Г. Охоронювані та рідкісні види вищої водної та прибережно-водної флори Харківської області (Україна) // Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна. Серія «Біологія». – 2017. – Вип.28. – С. 175–186. /Rokityansky A.B., Gamulya Yu.G. Protected and rare species of the higher aquatic and coastal aquatic flora of Kharkiv region (Ukraine) // The Journal of V.N.Karazin Kharkiv National University. Series "Biology". – 2017. – Issue 28. – P. 175–186./
- Савенков М. Материалы к изучению водной флоры р. Донца и некоторых его притоков в Харьковской губернии. – Харьков: Русская типография и литография, 1910. – 59с. /Savenkov M. Materials to study the aquatic flora of the river. Siversky Donets and some of its tributaries in the Kharkov province. – Kharkov: Russian Printing and Lithography, 1910. – 59p./
- Тимофеев Г.Е. К флоре окрестностей г. Харькова // Труды общества испытателей природы Харьковского ун-та. – 1903. – Т.XXXVIII, вып.1. – С. 3–65. /Timofeev G.Ye. To the flora of the Kharkov region // Proceedings of the Association of Naturalists of Kharkov University. – 1903. – Vol.XXXVIII, issue 1. – P. 3–65./
- Флора УРСР. – Київ: АН УРСР, 1938–1965. – Т. 1–12. /Flora URSR. – Kyiv: AS URSR, 1938–1965. –Vol. 1–12./
- Червона книга України. Рослинний світ / Під заг. ред. Я.П.Дідуха. – К.: Глобалконсалтинг, 2009. – 912с. /Red Data Book of Ukraine. Vegetable Kingdom / Ed. Ya.P.Didukh. – K.: Globalconsulting, 2009. – 912p./
- Черняев В.М. Конспект растений, дикорастущих и разводимых в окрестностях Харькова и в Украине. – Харьков: Университетская типография, 1859. – 91с. /Chernyaev V.M. List of plants, wild and bred in the vicinity of Kharkov and in Ukraine. – Kharkov: University printing house, 1859. – 91p./
- Чорна Г.А. Рослини наших водойм. Атлас-довідник. – Київ: Фітосоціоцентр, 2001. – 134с. /Chorna G.A. Plants of our water bodies. Atlas guide. – Kyiv: Phytosociocentre, 2001. – 134p./
- Чорна Г.А. Флора водойм і боліт Лісостепу України. Судинні рослини. – Київ: Фітосоціоцентр, 2006. – 186с. /Chorna G.A. Flora of reservoirs and swamps of the Forest-steppe zone of Ukraine. Vascular plants. – Kyiv: Phytosociocentre, 2006. – 186p./
- Чорна Г.А. Систематичний і екологічний аналіз вищої водної флори басейну р. Сіверський Донець // Укр. ботан. журнал. – 1982. – Т.39, №5. – С. 12–16. /Chorna G.A. Systematic and ecological analysis of the highest aquatic flora on the Siversky Donets River // Ukrainian Botanical Journal. – 1982. – Vol.39, no. 5. – P. 12–16./
- Ширяев Г.И. Материалы для флоры южной части Старобельского и восточной Купянского уездов Харьковской губернии // Труды общества испытателей природы Харьковского ун-та. – 1903. – Т.XXXVIII, вып.1. – С. 145–234. /Shiryayev G.I. Materials for the flora of the southern part of Starobelsky and eastern of Kupyansk province of the Kharkov region // Proceedings of the Association of Naturalists of Kharkov University. – 1903. – Vol.XXXVIII, issue 1. – P. 145–234./
- Bern Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats. 1979. (<http://www.coe.int/en/web/bern-convention>)
- Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora (CITES). (<http://www.cites.org>)
- Mosyakin S.L., Fedoronchuk M.M. Vascular plants of Ukraine: A nomenclatural checklist. – Kiev: M.G.Kholodny Institute of Botany, 1999. – 345p.
- The Plant List Version 1.1. (September 2013). (<http://www.theplantlist.org>)

Представлено: Г.А.Чорна / Presented by: G.A.Chorna

Рецензент: І.В.Друльова / Reviewer: I.V.Drulyova

Подано до редакції / Received: 02.05.2019

About the authors: A.B.Rokytyansky – Ivan Kozhedub Kharkiv National Air Force University, Sumska Str., 77/79, Kharkiv, Ukraine, 61023, artemborisovichro@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-3550-5792>

Yu.G.Gamulya – V.N.Karazin Kharkiv National University, Svobody Sq., 4, Kharkiv, Ukraine, 61022, y.gamulya@karazin.ua, <https://orcid.org/0000-0002-7908-1995>

Про авторів: А.Б.Рокитянський – Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, вул. Сумська, 77/79, Харків, Україна, 61023, artemborisovichro@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-3550-5792>

Ю.Г.Гамуля – Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна, пл. Свободи, 4, Харків, Україна, 61022, y.gamulya@karazin.ua, <https://orcid.org/0000-0002-7908-1995>

Об авторах: А.Б.Рокитянский – Харьковский национальный университет Воздушных Сил имени Ивана Кожедуба, ул. Сумская, 77/79, Харьков, Украина, 61023, artemborisovichro@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-3550-5792>

Ю.Г.Гамуля – Харьковский национальный университет имени В.Н.Каразина, пл. Свободы, 4, Харьков, Украина, 61022, y.gamulya@karazin.ua, <https://orcid.org/0000-0002-7908-1995>